

Figures de pessebre

Antoni Serés i Aguilar

No fa pas massa nadals, un bon amic meu tot fent de paràs ensenyava a la seva filla el pessebre. Ell, que és un home a qui apassionen les tradicions, anava explicant-li cofoi cada una de les figures i paisatges escenificats en un racó del menjador de casa: *Veus? Aquest infantó es el nen Jesús, aquest àngel d'aquí anuncia als pastors la bona nova, aquell poblet d'allà és Betlem...* En definitiva, un fluid intercanvi de preguntes i respostes que li feien caure la bava. Fins aquí tot s'anava desenvolupant correctament però cap al final de la conversa la filla li preguntà: *I el dimoni, on és?* Sorprès per la qüestió, l'amic a corre-cuita va improvisar un diable i així intentà sortir al pas del temporal. Un soldadet de plàstic amb la cara rotulada de vermell que hi havia per allí, va ser l'aliat que ajudà a parar el ruixat: *Aquí hi ha el dimoni.* La filla, no del tot convençuda de la peça, preguntà: *I con és que va vestit de blau?* Altre cop sorprès per la lògica infantil l'amic li respongué: *Doncs perquè porta el pijama posat.*

De fet en els pessebres casolans s'hi val a tot, l'important en el fons és que la tradició continuï i això fa que moltes llars, a l'entorn de les figures del naixement, es tolerin lleugeres llicències que sovint surten del "tupinet" dels més menuts de casa. Per què no hi pot haver un dimoni? O per què els reis d'Orient no poden anar amb un tràiler? Situacions com aquestes al cap i a la fi són saníssimes i ajuden en definitiva a que es mantingui viva la flama.

Per a la realització d'un pessebre d'entrada només cal fixar un espai i, en ell, donar-hi cabuda a l'escenificació plàstica. D'antuvi els materials que hom utilitza per a construir un naixement han estat lligats amb elements de la terra com poden ser: el suro, la molsa, la sorra... Les figures, en un principi, bàsicament eren totes de fang, guix o fusta, però amb el pas del temps aquestes comparteixen protagonisme amb d'altres materials com el plàstic. Per sort, no hi ha cap llei que delimiti l'ús d'eines i recursos a l'hora de construir un pessebre i això, juntament amb les bones manetes dels pessebristes, ha donat com a fruit la creació de petites obres mestres d'estar per casa. I és que tant se val que un riu sigui de vidre o de paper de plata o d'aigua pura. La gràcia està en saber coordinar els elements i si no, ben mirat no passa res, la bona voluntat és el que compta i en pitjor dels casos: en el proper any sortirà més bé.

El fet que les festes nadalenques siguin cícliques, comporta inevitablement que l'art pessebrista sigui temporal. El 2 de febrer, diada de la Candelera, és el darrer dia del cicle i, per aquest motiu, molts pessebres són desmuntats. Però la tradició a Catalunya ha fet

possible que en diversos museus s'exposin pessebres, es facin xerrades i s'imparteixin cursets tot l'any.

Amb l'ús del guix d'escultor, Antoni Moliné l'any 1912 esdevingué el difusor del pessebrisme contemporani. Sota la representació corpòria d'una escena, l'artista crea sensacions de volum i profunditat aplicant a la perfecció el domini de la perspectiva. Aquest mode de fer s'anomena *diorama* i Moliné donà nom a la tècnica que es coneix com escola de Barcelona.

Mirant a través d'un marc, tal volta com si es tractes d'un quadre tridimensional, el prestigi del diorama català assoleix una respectuosa admiració internacional. Actualment, a part del corrent anomenat de Barcelona i Vic, a Catalunya trobem diverses tendències com: la de Castellar del Vallès de temàtica folklòrica catalana, la de Terrassa de tipus realista i detallista i, entre d'altres, l'olotina, de composició impressionista.

Precisament a Olot i anteriorment a l'aparició de la tècnica del diorama, l'escultor barceloní Ramon Amadeu l'any 1809 s'hi exilià motivat per la invasió napoleònica en l'anomenada Guerra del Francès. Artísticament Amadeu realitzà figures de pessebre concentrades en dos quadres: el Naixement de Crist i l'Adoració dels Mags. Considerat com el figurista més important del pessebrisme català, modelà tot tipus de personatges com: pastors, filadores, camperols, patges, dones, nens, músics... així com també tota mena d'animals: bous, mules, xais, gossos... bàsicament amb terracota policromada i fusta enguixada i policromada.

Fins al segle XVIII les figures de fang del pessebre només estaven a l'abast de les classes benestants que, amb calerons, podien accedir a la compra de les peces fetes a mà. A Olot, era costum que per unes hores les famílies de casa bona obrissin les portes per a ensenyar a tothom qui ho volgués els seus pessebres. Posteriorment però, amb l'aparició de tallers dedicats a la construcció de figures de motlle, el pessebrisme s'apropà definitivament a tots els grups socials que fins llavors només amb quatre fustes retallades escenificaven el naixement.

Coincidint amb l'acostament a les economies més modestes i la proliferació de tallers seriatos, el moviment romànticista agrupà a Barcelona afeccionats del pessebrisme que ja abans del 1863 crearen la primera associació pessebrista. Actualment a Catalunya existeix una extensa xarxa d'entitats pessebristes que estan agrupades a la Federació Catalana de Pessebristes.

Típic és, en definitiva, construir per Nadal el pessebre i també ho és anar a fires a comprar. A Barcelona des de l'any 1786 s'organitza entorn de la catedral el mercat de Santa Llúcia. En aquest espai, es pot trobar tot tipus de figura o element per completar el pessebre. Paral·lelament també altres fires amb les mateixes dades i característiques semblants s'organitzen en el Principat on hom aprofita per comprar peces populars com per exemple el caganer.

Si bé la inclusió de la figura del caganer en el pessebre és datada a cavall dels segles XVIII i XIX, l'origen del pessebre en sí es perd en el temps. Segons els llibres però, Sant Francesc d'Assís l'any 1223 en representà un amb figures a l'interior de l'església de Greccio durant la nit de Nadal. Després, ordres religiosos com franciscans, dominicans i jesuïtes continuaren la tradició fora també de les esglésies fins arribar a monarques com Frederic el Gran de Prússia o Carles III d'Espanya i Nàpols.

I, ara que hi penso, fa un grapat d'anys, un germà del meu avi va venir a dinar a casa per Nadal. Petons, abraçades, regals... Tot s'estava desenvolupant correctament. El meu pare i els seus germans, abans de començar a atacar l'escudella, van decidir endollar els llums del pessebre i així ressaltar les figuretes. *Tiet, enceses mira que boniques queden...* La meva iaia encara em parla d'aquell curt circuit que va encendre el pessebre i d'aquella escudella amb tuf de socarrim.

Antoni Serés i Aguilar
Article aparegut originàriament
a la revista *Gegants* núm. 32 (hivern de 1995)